

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ¹

У листопаді 2015 відбулася значна подія: лідери Тайваню і Китаю вперше після завершення громадянської війни у 1949 році зустрілися, що світ розглядає як символічний знак. Тайванці давно вважають себе незалежними від комуністичного Китаю, вони дорожать своєю демократією, але ж і материковий Китай дотепер чекає повернення своєї острівної бунтівної провінції, пропонуючи «гонконгський» принцип «одна країна – дві системи».

У науковому плані символічним можна вважати те, що саме у 2015 році, за кілька місяців до історичної зустрічі лідерів Тайваню і Китаю, вийшла друком ґрунтовна монографія відомих американських професорів-сходознавців Гуї-Чинг Чанг (Hui-Ching Chang) та Річарда Голта (Richard Holt) «Мова, політика та ідентичність в Тайвані: іменується Китай» (Language, Politics and Identity in Taiwan: Naming China), присвячена проблемі політичного та ідеологічного протистояння, що яскраво віддзеркалюють різні найменування Тайваню і Китаю, відбиваючи складні та тривалі стосунки між політично розділеним, але в цілому ідентично та етнічно єдиним китайським народом.

Автори на широкому фактичному матеріалі, дібраному з офіційних документів, преси, спеціальних соціолінгвістичних та історико-політичних досліджень, аналізують багаторічну динаміку нарощування конфлікту між двома ідеологічно непримиримими, але етнічно цілісними китайськими державами, що яскраво відбивають різні назви Китаю та їх неабияке функціонально-конотативне навантаження в політичних документах і засобах масової інформації.

Монографія містить 7 розділів, додатки з переліком основних змін у прямих та переносних найменуваннях Китаю; транслітерацією ключових китайських термінів стосовно аналізованих назв країни, бібліографію та індекс імен і термінів.

Перший розділ «Найменування Китаю – політичне мистецтво як виклики» («Naming China – political art as challenges») являє собою історико-політичний екскурс до проблеми стосунків між Тайванем і Китаєм не тільки упродовж останніх 65 років, але й починаючи з XVII століття, коли розпочалися міграції до Тайванського острова.

Особливо цікавими для лінгвістів є міркування щодо особливостей китайської мови, на відміну від мов європейських, у плані вираження смислів, їх метафоричного кодування та значення для формування певних світоглядних та ідеологічних матриць свідомості. Йдеться про підрозділ «Unique Features of Chinese Language and Attitude Toward Words», що приблизно можна перекласти як «Унікальні риси китайської мови та відношення, виражені в словах». Авторі наголошують, що для правильного розуміння проблеми тайванської ідентичності треба взяти до уваги ідеографічну природу китайської мови та особливості широкого контексту її уживання. На відміну від англійської (додамо: і решти європейських мов), де будова слова є літерною, кожний китайський ієрогліф сам по собі побудований для вираження базових смислів або семантичних катего-

рій. У китайській дієслова не змінюються залежно від особи, часу, а іменники зберігають свою однакову форму (немає однини/множини, відмінків наприклад), оскільки абсолютно все залежить від контексту, смислового оточення, яке, зрештою, і формує необхідні значення. Більше того, китайська граматики не знає фіксованих категорій часу, роду, числа, частин речення та багато іншого. Важливим виявляється не речення, а особливості комбінування/кодування смислового ряду: «strings of characters or expressions – are fundamental elements of Chinese composition» (с. 7). Якщо в європейських мовах окремі слова самостійно відсилають до певних концептів, то в китайській це неможливо: ідеографічна система формує метафоричні та інші значення тільки через варіації слів-ієрогліфів в межах мовного ряду (strings of words). В усному мовленні додається чудодійна сила чотирьох основних тонів китайської мови, які управляють смислами.

Мовна гнучкість слугує ефективним інструментом політичного маніпулювання в китайській мові. Ця мовна особливість завжди була надзвичайно важливою в історії культури Китаю, про що можна дізнатися з філософського вчення Конфуція, який вказував на образну зарядженість китайських імен, які не тільки вказують на предмети, але виражають ставлення до них (с. 12). Зазначимо, що частина лексики європейських мов, зокрема з чіткими рисами збереженої внутрішньої форми слів, також виконує не тільки номінативну, а й оцінну (аксіологічну) функцію (пор. укр. повелитель, учений, невдаха, невірний та под.).

А от у китайській мові майже всі номінації є антропоцентрично, оцінно або метафорично зарядженими. Не є винятком і топонімічні найменування країни, що слугують ще й інструментом ідеологічного маркування. Материковий Китай для китайців на Тайвані називається по-різному, а саме: КНР – *Китайська Народна Республіка (PRC – People's Republic of China)*; *Китайські комуністи (Chinese Communists)*; *Комуністичні бандити (Communist bandits (gongfei, 共匪))*; *основна/головна/велика земля (the mainland (dalu, 大陸))*; *протилежний/другий берег (opposite shore/both shores) (duian, 對岸/liangan, 兩岸3)*; *просто Китай (China (zhongguo, 中國))*.

Останній в списку топонім China (zhongguo, 中國) – найбільш розповсюджений у світі. Він у китайській мові, на перший погляд, є нейтральним і власне етнічним у плані номінації. Але за елементами цього ієрогліфа прихована тонка мовна гра, що використовується в похідних назвах, які наповнені вираженою негативною конотацією, як-от *gongfei, 共匪*, тобто *Комуністичні бандити (Communist bandits)*, де в оригінальній назві спостерігається семантичне перетворення елемента *gong*, який замість вказівки на етнічну та географічну єдність Китаю став виступати натяком на «семантичну» дистанцію «двох Китаїв» (с. 59–62).

Решта розділів книги (2–6) розкривають появу, сутність і особливості уживання кожної з п'яти основних назв Китаю в історико-політичному контексті стосунків КНР з Тайванем. Складність цих стосунків відбиває ось цей фрагмент із запису на «Фейсбучі» президента Тайваню Ма:

¹ Chang, Hui-Ching and Holt, Richard. Language, Politics and Identity in Taiwan: Naming China. New York: Routledge, 2015. – 222 p. – Text in English

«I am a descendant of the Yellow Emperor in blood and I identify with Taiwan in terms of my identity. I fight for Taiwan and I am Taiwanese... In nationality, I am an ROC citizen and I am the President of the ROC». (Mo Yan-chih, 2011)

«Я є нащадком Жовтої Імперії по крові та належу до Тайваню в смислі моєї ідентичності. Я борюся за Тайвань, і я є тайванцем... За національністю я громадянин Китайської республіки (ROC – Republic of China – Китайська Республіка), і я є президентом Китайської Республіки (ROC)» (с. 14).

Важливою тут є диференціація абrevіатур *KHP* – *Китайська Народна Республіка*, офіційної назви *Китаю* (в англійській мові – це *PRC, People's Republic of China*) і *KP* (*Китайська Республіка*, тобто *ROC – Republic of China*), де тільки друга (не комуністична) назва є прийнятною для тайванців.

Наскрізною для книги є ідея багаторічного протиставлення «нашого Тайваню» та «їхнього Китаю» і навпаки. «Змагання імен» (*Names in Competition*), взаємозв'язок мови та політики, вираження самоідентичності в мові і через мову, інші питання розглядаються у прикінцевому, підсумковому за змістом розділі монографії.

П'ять доміантних назв Китаю, детально проаналізовані авторами (*gongfei, zhonggong, dalu, duian/liangan, zhongguo/zhonghuarenmingongheguo*), є прикладом унікальної можливо-

сті інтеграції різних наук, коли результат стає очевидним завдяки об'єднанню площин політології, історії, культурології, соціології та власне лінгвістики. Мова виступає маніфестатором соціополітичного картування світу, процесу, який у кожному мовному соціумі має власну специфіку. Але, безумовно, є і спільні риси. Недалеке радянське минуле дозволяє навести паралелі мовного протистояння стосовно назв тоді найбільш антагоністичних держав світу – СРСР і США. *Союз нерушимий республик свободных, братский союз республик, новая общность – советский народ* тощо протиставлявся *буржуазной, империалистической Америке, антигуманному строю, странам загнивающего капитализма, где человек человеку волк*, на відміну від нашого ладу, де *человек человеку друг, товарищ и брат*.

Немає сумніву, що рецензована монографія є цінним внеском одразу до кількох гуманітарних сфер. Вона з зацікавленістю буде сприйнята широким колом читачів – від студентів і аспірантів до зрілих вчених, оскільки являє собою приклад ґрунтового та комплексного підходу до висвітлення вкрай непростого і водночас дуже привабливого предмета дослідження. Цікавими можуть бути зусилля вчених, спрямовані на дослідження політичних та ідеологічних війн у мовному дзеркалі на інших прикладах історії та сучасності.